

DOI: 10.15407/kraieznavstvo2025.01.042

УДК 908:061.1(477):070.48"1927/1930"(045)

Володимир Зозуля (м. Черкаси)

здобувач кафедри історії і культури України

та спеціальних історичних дисциплін

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

E-mail: Zozulia1993@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1228-3071>

Змістовно-тематичне наповнення журналу «Краєзнавство» (1927–1930)

У статті аналізується зміст та тематичні пріоритети періодичного друкованого органу Українського комітету краєзнавства – журналу «Краєзнавство» у 1927–1930 роках.

З'ясовано, що значна частина матеріалів часопису присвячувалася теоретичним засадам та загальним питанням краєзнавства, методиці краєзнавчої справи і рекомендації щодо її організації. В окремих рубриках висвітлювалися проблеми, досвід та здобутки краєзнавчих осередків.

Водночас публікації журналу досить чітко відбивали зміщення пріоритетів тогочасного краєзнавства на виробничі проблеми, недостатню увагу до його історичного напрямку. Причина такого невиправданого перекосу вбачається у нав'язуванні дослідникам регіонів державно-партійної політики, підпорядкованої формуванню нового суспільного світогляду на більшовицьких принципах класової непримиренності і монополії однієї політичної сили.

Ключові слова: журнал «Краєзнавство», Український комітет краєзнавства, краєзнавчі осередки, редколегія.

Volodymyr Zozulya (Cherkasy)

laureate of the Department of History and Culture

of Ukraine and special historical disciplines

Grigory Skovoroda University in Pereyaslav

E-mail: Zozulia1993@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1228-3071>

Thematic content of the magazine «Local History» (1927–1930)

The article analyzes the content and thematic priorities of the periodical printed organ of the Ukrainian Committee of Local History – the magazine «Local History» in 1927–1930.

It was found that a significant part of the magazine's materials was devoted to theoretical principles and general issues of local history, methods of local history work and recommendations for its organization. Separate sections covered the problems, experience and achievements of local history centers.

At the same time, the journal's publications quite clearly reflected the shift in priorities of the then regional studies to industrial problems, insufficient attention to its historical direction. The reason for such an unjustified bias is seen in the imposition of state and party policy on researchers of regions, subordinated to the formation of a new social worldview based on the Bolshevik principles of class intransigence and the monopoly of one political force.

Key words: magazine «Local History», Ukrainian Committee of Local History, local history centers, editorial board.

Як відомо, друга половина 1920-х років стала періодом становлення і помітного піднесення краєзнавчого руху в Україні, росту кількості краєзнавчих осередків та їх членів, розгортання досліджень, видання різноманітної краєзнавчої літератури. Саме на цей період і припадає так

званий «зоряний час українського краєзнавства». На цьому етапі роль координатора масового краєзнавчого руху взяв на себе Український комітет краєзнавства (УКК), утворений Першою Всеукраїнською краєзнавчою конференцією, що відбулася 28–31 травня 1925 в Харкові¹.

¹ Тронько П., Прокопчук В. Український комітет краєзнавства: історія становлення й наслідки діяльності // Краєзнавство. 2010. № 1–2. С. 76–96.

Члени утвореного УКК одним із першочергових своїх завдань визначили започаткування загальноукраїнського друкованого періодичного видання – журналу, розглядаючи його як найбільш раціональну форму організаційного, методичного керування краєзнавством у межах всієї України. Тож 8 січня 1927 р. УКК ухвалив рішення, у якому зазначалося «приступити до видання періодичного органу в розмірі 2 друкованих аркушів тиражем у 2000 примірників за поданою програмою».

Було також сформовано видавничо-редакційну комісію у складі К. Дубняка, М. Криворотченка, В. Левицького, Немоловського, О. Янати. Редактором журналу УКК затвердив М. Криворотченка, а членами редколегії – К. Дубняка, Д. Зайцева, М. Криворотченка, Махова. Журнал вирішили назвати «Краєзнавство», що засвідчувало багатогранність тематики, яка мала висвітлюватися на його сторінках. Часопис презентувався читацькій аудиторії як «журнал для масового краєзнавця», що мав виходити щомісяця, крім липня і серпня. Передплата становила 3 крб. на рік і на 6 місяців – 1 крб 50 коп.²

Щомісяця журнал видавати не вдавалося – у 1927 р. вийшло всього 3 номери, в 1928–1929 рр. – по 10 номерів, 1930 р. – 5 номерів³. Обсяг номерів журналу був невеликим – не більше 50 сторінок. Окремі номери журналу містили ілюстративний матеріал – світлини та картосхеми, хоча в цілому поліграфічний рівень видання був не високим.

Перший номер журналу відкривався вступною статтею «Від редакції», у якій за дорученням УКК була стисло сформульована концепція видання. Наголошувалося, що «завдання Комітет ставить невеликі, маючи на увазі, що життя покаже, які з цих завдань пекучіші, додасть низку нових завдань, що їх Комітет не передбачив». Далі характеризувався тодішній стан краєзнавства: «Краєзнавчі сили розкидані по найдальших закутках України. Окремі краєзнавці, ба навіть гуртки й товариства поміж себе не зв'язані, часто не знають про своє сусіднє існування, здебільшого одірвані від культурних осередків, лишаяються на призволяще, переводять

роботу помацки і самотужки. Наслідки їх роботи гинуть, невідомі для інших дослідників і для широкої науки».

Виходячи із такого в цілому невтішного стану краєзнавства, яке перебувало у стадії організаційного становлення, редакція інформувала про те, що «журнал «Краєзнавство» ставить за головну мету об'єднати краєзнавчі сили УСРР, об'єднати їхній досвід, своєчасно повідомляти про новини краєзнавчої думки в УСРР і за її межами. Разом з тим журнал мусить на своїх сторінках відбивати краєзнавчу роботу на Україні як у формі систематичної інформації, так і друкуючи окремі праці краєзнавців»⁴.

Наступною за редакційною була вміщена стаття заступника голови УКК М. Г. Криворотченка (він же і відповідальний редактор журналу «Краєзнавство») з промовистою назвою «Чергові завдання Українського комітету краєзнавства». Окреслюючи програмні пріоритети УКК, автор наголосив, що у їх реалізації першим кроком «мусить бути періодичне видання Комітету – журнал, що давав би змогу реально об'єднувати краєзнавчу думку, що міг би ставити перед краєзнавцями актуальні проблеми, висунуті сучасним життям, що давав би відповідні вказівки не тільки «що робити», а і «як робити»⁵.

Публікації першого і наступних номерів журналу досить чітко відбивали недостатню увагу до його історичного напрямку і зміщення пріоритетів тогочасного краєзнавства на виробничі проблеми. Причина такого невиправданого перекосу вбачається у нав'язування дослідникам регіонів державно-партійної політики, підпорядкованої формуванню суспільного світогляду на більшовицьких принципах класової непримиренності і монополії однієї політичної сили.

Як і увесь краєзнавчий рух, журнал «Краєзнавство» функціонував в умовах тиску тоталітарної системи. Відповідно до нав'язаної тогочасному краєзнавству спрямованості на виробничі проблеми формувався і склад редколегії часопису. Як це не парадоксально, серед членів редколегії часопису не було жодного фахівця історичного профілю. Так, відповідальний редактор журналу Михайло Криворотченко мав

² Оголошення // Краєзнавство. 1927. № 2.

³ Бажан О., Левченко В., Левченко С. До 90-ї річниці часопису «Краєзнавство» (1927–2017): історія, статистика, особливості // Краєзнавство. 2017. № 3–4. С. 8–21.

⁴ Від редакції // Краєзнавство. Харків, 1924. № 1. С. 1.

⁵ Криворотченко М. Г. Чергові завдання Українського Комітету Краєзнавства // Краєзнавство. Харків, 1924. № 1. С. 2–5.

технічну освіту⁶, члени редколегії Володимир Геренович⁷, Кость Дубняк⁸ і Степан Рудницький⁹ – географи, Дмитро Зайцев – біолог¹⁰, Петро Ковалівський – інженер-механік¹¹, Олександр Яната – ботанік¹².

Журнал «Краєзнавство» свідомо, чи не свідомо, ставав провідником політики відсторонення від суспільно-історичної проблематики на своїх сторінках. Таким прикладом може слугувати стаття члена редколегії К. Дубняка «Продукційні сили і краєзнавство». У ній автор стверджує, що «роля краєзнавства в справі вивчення продукційних сил величезна». Виходячи з цього, К. Дубняк директивно звертається до краєзнавчої громадськості: «Краєзнавчі організації мусять пам'ятати, що на них радянською владою й радянським суспільством покладається велика надія щодо безпосередньої, активної й продуктивної участі в справі вивчення продукційних сил Союзу, відновлення, реконструкції та індустріалізації нашого народного господарства»¹³.

У першому номері журналу було вміщено й інші матеріали, які окреслювали концептуальні засади і бачення перспектив розвитку краєзнавства в Україні. Так, член редколегії Д. Зайцев у статті «Краєзнавство і шкільний програм» порушив тему складання програм і планування краєзнавчої роботи в школі. При цьому автор акцентував увагу на ролі учителя у цій роботі, наголошуючи, що «учителеві потрібно добре знати життя свого села або району, щоби досягти найбільшого успіху в своїй роботі не тільки з боку

педагогічного, але і з погляду на культурну роль трудової школи на селі»¹⁴.

Як один з важливих напрямів тогочасного краєзнавства у редакційній статті «Вивчення села» названо дослідження сільських населених пунктів і вміщено відповідну програму такої роботи та рекомендації. Пункти програми передбачали природно-географічний опис села, зовсім упускаючи при цьому величезний дослідницький пласт історичних та соціально-економічних аспектів¹⁵.

Редколегія журналу, визначаючи редакційну політику, передусім виходила із завдань, що ставились перед часописом Українським комітетом краєзнавства. Відповідно до цього формувалося коло авторів, змістовно-тематичне наповнення часопису, його рубрикація та інші питання.

Зокрема, матеріали журналу «Краєзнавство», які присвячувалися теоретичним засадам і загальним питанням краєзнавства, у 1927–1930 рр. публікувалися у вступних розділах і були свого роду програмними орієнтирами для краєзнавчих осередків. Інші матеріали розміщувалися у тематичних рубриках-розділах. Так, під рубрикою «Шкільне краєзнавство» висвітлювалася практика організації і форми краєзнавчої роботи у закладах освіти. Проблеми методики краєзнавчої справи та рекомендації і поради з її організації подавалися в рубриці «Методика краєзнавчої роботи».

Досвід вивчення окремих регіонів України, здобутки і проблеми краєзнавчих осередків ви-

⁶ Данилюк Ю. З., Юренко О. П. Один з організаторів українського краєзнавства (М. Г. Криворотченко) // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (1996–2011): зб. ст. Київ. 1998. Вип. 3. С. 174–188.

⁷ Завальнюк О. М., Петрів М. Б. Винним себе визнаю... (В. О. Герінович) // Репресоване краєзнавство (20–30 роки). К.: 1991. С. 178–183.

⁸ Шевчук С. М. Професор Кость Дубняк – теоретик української географії та викладач економічної географії Полтавського інституту народної освіти // Історична пам'ять. 2012. Вип. 27. С. 154–160. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ir_2012_27_20

⁹ Прокопчук В. С. Фундатори і члени УКК // Під егідою Українського комітету краєзнавства. Кам'янець-Подільський, 2004. С. 275–300.

¹⁰ Зайцев Дмитро Варфоломійович // Яскрава сторінка краєзнавчого руху. Режим доступу: URL: https://istoriakraeznavstva.blogspot.com/p/blog-page_24.html

¹¹ Рябченко О. Л. Краєзнавство в Харківському інституті народної освіти / О. Л. Рябченко // Тези Всеукраїнської краєзнавчої конференції, присвяченої 70-річчю Українського комітету краєзнавства (28–29 червня 1995 р.). Харків, 1995. С. 50–51.

¹² Рябокобила О. О. Олександр Алаїзович Яната – видатний краєзнавець України / О. О. Рябокобила // VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»: (наук. доп. і повідомл.). Київ; Харків, 1997. Ч. 1. С. 168–170.

¹³ Дубняк К. Продукційні сили і краєзнавство // Краєзнавство. Харків, 1927. № 1. С. 5–9.

¹⁴ Зайцев Д. Краєзнавство і шкільний програм // Краєзнавство. Харків, 1927. № 1. С. 9–14.

¹⁵ Вивчення села // Краєзнавство. Харків, 1927. № 1. С. 14–15.

світлювалися на сторінках журналу у основних тематичних рубриках «Наш край» і «Життя краєзнавчих організацій». Зокрема, під рубрикою «Наш край» вміщувалися матеріали місцевих краєзнавців з історії населених пунктів, підприємств, розвитку ремесел, особливості фольклору населення регіонів України. Про географію і широку тематичну палітру краєзнавчих пошуків можна судити з матеріалів першої підбірки цієї рубрики, що з'явилася на сторінках журналу у 1928 році.

Увазі читачів були запропоновані такі статті цієї рубрики: «Село Лелеківка»¹⁶, «Вимерлі та виміряючі звірі Лубенщини»¹⁷, «Вірмени в Кам'янці»¹⁸, «Територія Дніпрових порогів»¹⁹.

Інформація про роботу місцевих краєзнавчих осередків, практичний досвід пошукової та просвітницької роботи музеїв, закладів освіти, окремих краєзнавців представлена в рубриці «Життя краєзнавчих організацій» (пізніше – «З краєзнавчого життя»). Інформативні матеріали подавалися в розрізі існуючих тоді адміністративно-територіальних одиниць – округ, яких у 1925 р. було 41²⁰.

За час існування журналу у 1927–1930 рр. на його сторінках під цією рубрикою було опубліковано 46 матеріалів із округ України та АМСРР, яка тоді була у складі УСРР. По 4 інформаційних заміток поступило із Дніпропетровської, Лубенської, Коростенської і Мелітопільської округ, по 3 – з Кременчуцької, Маріупольської, Глухівської округ. Водночас під рубрикою майже не відображалось життя краєзнавчих організацій Конотопської, Катеринославської, Миколаївської, Могилівської, Шепетівської, Херсонської округ²¹.

Зміст публікацій цієї рубрики відбивав різноманіття форм організаційної і пошуково-просвітницької роботи краєзнавчих осередків. Так, у першому номері журналу повідомлялося, що в Лубенській окрузі діяв Хорольський гурток краєзнавства, утворений в березні 1924 р. Зго-

дом він перетворився в краєзнавче товариство, яке встановило зв'язок з УАН, Укргеолкомом та іншими організаціями. Випущено три числа рукописних збірок «Вісти Краєзнавства»²².

Матеріал із Одеської округи інформував читачів журналу про те, що в серпні 1923 р. в Одесі засновано Одеську Комісію Краєзнавства при Українській Академії Наук, яка поставила своїм завданням «всебічне вивчення місцевого краю, його історії та старовини, його населення і природних продукційних сил. Наслідки діяльності Комісії висвітлено в двох виданнях «Вісника Одеської Комісії Краєзнавства»²³.

У практичній роботі краєзнавчі осередки використовували матеріали, вміщені в рубриках «Бібліографія» (анотовані списки рекомендованої краєзнавчої літератури) та «Керуючі матеріали» (інструктивні листи, методичні рекомендації УКК краєзнавчому активу).

Для ентузіастів краєзнавчої справи важливе значення мали матеріали рубрики «Бібліографія». Журнал не обмежувався публікацією списків рекомендованої тематичної літератури, а й супроводжував їх коментарями, роз'ясненням та порадами фахівців. Для краєзнавців-аматорів у нагоді міг стати також тлумачний словник термінів, інструкції щодо складання краєзнавчих анкет, рекомендації щодо оформлення експозицій природничої тематики у місцевих краєзнавчих музеях²⁴.

Серед матеріалів рубрики «Керуючі матеріали», які в умовах обмеженої тогочасної комунікації мали особливе значення для організаційної розбудови краєзнавчих осередків, варто виокремити підбірку документів, згідно яких утворювалися і діяли краєзнавчі осередки. Такі документи були опубліковані уже в першому номері журналу: «Статут Краєзнавчих товариств», «Порядок затвердження статуту», «Положення про Методичне бюро», «Положення про мережу кореспондентів», «Програм роботи кореспондентів».

¹⁶ Шевченко С. Село Лелеківка // Краєзнавство. 1928. № 1. С. 16–20.

¹⁷ Тисаревський С. Вимерлі та виміряючі звірі Лубенщини // Краєзнавство. 1928. № 1. С. 10–13.

¹⁸ Геринович В. Вірмени в Кам'янці // Краєзнавство. 1928. № 1. С. 20–26.

¹⁹ Якуша Я. Територія Дніпрових порогів // Краєзнавство. 1928. № 2–3. С. 22–43.

²⁰ Марочко В. І. Округа // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2010. 728 с.

²¹ Підраховано за: журнали «Краєзнавство» № 1, 1927, №№ 1–5, 1930.

²² Лубенська округа // Краєзнавство. 1927. № 1. С. 25.

²³ Одеська округа // Краєзнавство. 1927. № 1. С. 28.

²⁴ Бібліографія. Бібліотека краєзнавця-натураліста // Краєзнавство. 1928. № 6–10. С. 83–90.

Положення Статуту, як і краєзнавчий рух в цілому, не були позбавлені характерної для того часу ідеологічної регламентації з боку більшовицької влади. Так, згідно Статуту кожне краєзнавче товариство мало за мету «всебічну допомогу радянському будівництву шляхом виявлення і наукової обробки даних, що торкаються продукційних сил в широкому розумінні цього поняття», упускаючи при цьому важливі напрямки дослідження історії, культури та побуту регіонів України.

Статут, окрім надмірної ідеологізації, передбачав також жорсткий контроль діяльності місцевих краєзнавчих товариств з боку влади. Списки членів кожного товариства щороку мали подаватися до органів НКВС. Крім того щороку через Український комітет краєзнавства до НКО подавався звіт про діяльність товариств²⁵.

Про пріоритетність тематичних напрямів журналу можна судити з аналізу площ під матеріалами рубрик (у відсотках). Дослідник В. Бездрабко з'ясувала, що найвищу питому вагу журнальної площі у 1927–1930 рр. мала рубрика «Наш край», матеріали якої становили понад половину публікацій часопису – 57%. Далі за питомою вагою обсягів журнальної площі з відривом йшли такі рубрики: «Життя краєзнавчих організацій» – 12%, загальний розділ – 11%, «Методика краєзнавчої роботи» – 8%, «Керуючі матеріали» – 4%, «Шкільне краєзнавство» та «Бібліографія» – по 3%²⁶.

Окремі теми, рубрики часопису зберігають свою актуальність і сьогодні та знаходять свій розвиток у контексті сучасного українського краєзнавства. Започатковані майже 100 років тому тематичні рубрики журналу, мають свої аналоги у відродженому в часи незалежності України головному краєзнавчому періодичному виданні держави.

Наприклад, тематична традиція найоб'ємнішої за журнальною площею рубрики 1927–1930 рр. «Наш край» у сучасному виданні висвітлю-

ється у кількох рубриках – «Регіональні історико-краєзнавчі дослідження», «Історія України у світлі регіональних досліджень», «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення». Рубрика «Методика краєзнавчої роботи» продовжується на сторінках відродженого видання у рубриках «Освітнянське краєзнавство: історія, теорія та методологія», «Теоретико-методологічні засади освітянського краєзнавства». Відповідником рубрики «Життя краєзнавчих організацій» можна розглядати рубрику «Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя»²⁷.

Розглядаючи функціонування журналу «Краєзнавство» у контексті розвитку краєзнавчого руху у 1920–1930-х рр., змушені констатувати, що в умовах утвердження в цей час тоталітарної системи краєзнавчі осередки зазнавали тиску і на початку 1930-х рр. були розгромлені і припинили свою роботу. Припинився випуск і журналу «Краєзнавство» та інших краєзнавчих видань. Жертвами політичного терору стали найактивніші діячі українського краєзнавства, у тому числі і члени редколегії часопису.

Зазнали політичних репресій голова УКК Матвій Яворський (1931), відповідальний редактор журналу «Краєзнавство» Михайло Криворотченко (1934), члени редколегії журналу Володимир Геренович (1932), Степан Рудницький (1933), Олександр Яната (1933), активний дописувач часопису Сава Ялі (1937)²⁸.

За час існування журналу на його сторінках було оприлюднено 158 публікацій, у тому числі 77 наукових статей і 81 повідомлення 65 авторів. Найактивнішими дописувачами стали М. Г. Криворотченко – 7 статей, В. О. Геринович – 5 статей і 2 повідомлення; Д. Зайцев і С. Ялі – по 5 статей і 1 повідомленню; М. С. Косовський, Д. Ф. Соловей і М. Г. Устенко – по 4 статті; П. П. Молоков-Журський – 2 статті і 2 повідомлення; К. В. Дубняк, В. Г. Кравченко, Н. Занфірова і А. Фещенко – по 3 статті та ін.²⁹.

²⁵ Керуючі матеріали // Краєзнавство. 1927. № 1. С. 35–40.

²⁶ Бездрабко В. В. Історико-соціологічний аналіз діяльності Українського комітету краєзнавства та часопису «Краєзнавство» // Краєзнавство. 2006. № 1–6. С. 19–37.

²⁷ Краєзнавство: науковий журнал. 1927–2017: систематичний покажчик змісту / НАН України, Інститут історії України; Нац. спілка краєзнавців України; М-во культури України, Нац. іст. б-ка України; заг. ред. О. Реєнт; наук. ред. Р. Маньковська; уклад. О. Михайлова, ред.: В. Киселова, І. Чеховська. К., 2019. 400 с.

²⁸ Яскрава сторінка краєзнавчого руху. Учасники. Режим доступу: URL: https://istoriakraeznavstva.blogspot.com/p/blog-page_24.html

²⁹ Бажан О., Левченко В., Левченко С. До 90-ї річниці часопису «Краєзнавство» (1927–2017): історія, статистика, особливості // Краєзнавство. 2017. № 3–4. С. 8–21.

Таким чином, одним із помітних явищ культурного і наукового життя України у 1920-х рр. стало організаційне оформлення та розгортання краєзнавчого руху і започаткування видання журналу «Краєзнавство». Спеціалізований краєзнавчий часопис об'єднав навколо себе краєзнавчу громадськість – представників різних верств суспільства – зрілих науковців, дослідників-аматорів, усіх, хто прагнув пізнати свій край. Упродовж короткого у часовому вимірі періоду (1927–1930 рр.) часопис почав репрезентувати

на своїх сторінках краєзнавчі дослідження, інформацію про роботу краєзнавчих осередків.

Краєзнавчий журнал, попри надмірну ідеологічну регламентацію, робив не лише вагомий внесок у розвиток регіональних досліджень історичної, а також інших галузей науки, сприяючи розширенню їх джерельної бази, але й відбивав у своїй діяльності процес зародження та становлення українського краєзнавства, просвітницько-пошуковий рух української інтелігенції, її прагнення до національного відродження.

References

1. Bazhan O., Levchenko V., Levchenko S. (2017). *Do 90-yi richnytsi chasopysu «Krayeznavstvo» (1927–2017): istoriya, statystyka, osoblyvosti* // *Krayeznavstvo*. 2017. № 3–4. S. 8–21. [in Ukrainian].
2. Bezdrabko V. V. (2006). *Istoryko-sotsiolohichnyy analiz diyal'nosti Ukrayins'koho komitetu krayeznavstva ta chasopysu «Krayeznavstvo»* // *Krayeznavstvo*. 2006. № 1–6. S. 19–37. [in Ukrainian].
3. Herynovych V. (1927). *Virmeny v Kam'yantsi* // *Krayeznavstvo*. 1928. № 1. S. 20–26. [in Ukrainian].
4. Danylyuk YU. Z., Yurenko O. P. (1998). *Odyn z orhanizatoriv ukrayins'koho krayeznavstva (M. H. Kryvorotchenko)* // *Istoriya Ukrayiny. Malovidomi imena, podiyi, fakty (1996–2011) : zb. st.* Kyiv. 1998. Vyp. 3. C. 174–188. [in Ukrainian].
5. Dubnyak K. (1927). *Produktsiyni syly i krayeznavstvo* // *Krayeznavstvo*. Kharkiv, 1927. № 1. S. 5–9 [in Ukrainian].
6. Zaval'nyuk O. M., Petriv M. B. (1991). *Vynnym sebe vyznav... (V. O. Gerynovych)* // *Represovane krayeznavstvo (20–30 roky)*. K.: 1991. S. 178–183. [in Ukrainian].
7. Zaytsev D. (1927). *Krayeznavstvo i shkil'nyy prohram* // *Krayeznavstvo*. Kharkiv, 1927. № 1. S. 9–14. [in Ukrainian].
8. Kryvorotchenko M. H. (1927). *Cherhovi zavdannya Ukrayins'koho Komitetu Krayeznavstva* // *Krayeznavstvo*. Kharkiv, 1927. № 1. S. 2–5. [in Ukrainian].
9. Marochko V. I. (2010). *Okruha* // *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T. 7: Mi-O / Redkol.: V. A. Smoliiy (holova) ta in. NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny. K.: Naukova dumka, 2010. 728 s.* [in Ukrainian].
10. Prokopchuk V. S. (2004). *Fundatory i chleny UKK* // *Pid ehidoyu Ukrayins'koho komitetu krayeznavstva. Kam"yanets'-Podil's'kyi, 2004. S. 275–300.* [in Ukrainian].
11. Ryabokobyla O. O. (1997). *Oleksandr Alayizovych Yanata – vydatnyy krayeznavets' Ukrayiny // VIII Vseukrayins'ka naukova konferentsiya «Istorychne krayeznavstvo i kul'tura» : (nauk. dop. i povidoml.)*. Kyiv ; Kharkiv, 1997. CH. 1. S. 168–170. [in Ukrainian].
12. Ryabchenko O. L. (1995). *Krayeznavstvo v Kharkivs'komu instytuti narodnoyi osvity // Tezy Vseukrayins'koyi krayeznavchoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 70-richchyu Ukrayins'koho komitetu krayeznavstva (28–29 chervnya 1995 r.)*. Kharkiv, 1995. S. 50–51. [in Ukrainian].
13. Tysarevs'kyi S. (1928). *Vymerli ta vymiryayuchy zviri Lubenshchyny* // *Krayeznavstvo*. 1928. № 1. S. 10–13. [in Ukrainian].
14. Tron'ko P., Prokopchuk V. (2010). *Ukrayins'kyi komitet krayeznavstva: istoriya stanovlennya y naslidky diyal'nosti* // *Krayeznavstvo*. 2010. № 1–2. S. 76–96. [in Ukrainian].
15. Shevchenko S. (1928). *Selo Lelekivka* // *Krayeznavstvo*. 1928. № 1. S. 16–20 [in Ukrainian].
16. Shevchuk S. M. (2012). *Profesor Kost' Dubnyak – teoretyk ukrayins'koyi heohrafiyi ta vykladach ekonomichnoyi heohrafiyi Poltavs'koho instytutu narodnoyi osvity* // *Istorychna pam"yat'*. 2012. Vyp. 27. S. 154–160. Rezhym dostupu: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2012_27_20. [in Ukrainian].
17. Yakusha YA. (1928). *Terytoriya Dniprovyykh porohiv* // *Krayeznavstvo*. 1928. № 2–3. S. 22–43. [in Ukrainian].